

AZERBAJCAN HALK MÜZİĞİ MAKAMLARINDAN RAST MAKAMININ İNCELENMESİ

Arş. Gör. Yavuz ŞEN*

Türk müziğinde basit makamlardan biri olan rast makamı, Azeri müziğinde de 7 ana makamdan biridir. Eski müzikologlar bu makamı makamların anası olarak nitelendirir. Bu makam yalnız adını ve ses sırasını değil, aynı zamanda karar perdesini de zamanımıza kadar korumuştur. Bütün doğu halklarında rast makamının kuruluşu ve kararı aynıdır. Rast makamının asıl durağı *sol* olmasına rağmen değişik perdelere transpoze edildiğinde adı değişmektedir. Adı değişmesine rağmen yine de makam seyir bakımından bir değişikliğe uğramamaktadır. Örneğin; Rast makamı *do* perdesine aktarıldığında "Mahur-Hindi", *fa* perdesine aktarıldığında "Orta Mahur", *si bemol* perdesine aktarıldığında "Bayâti Gacâr" adını almaktadır. Bütün bu değişiklikler Rast'ın mantığından birşey kaybettirmemektedir. Rast makamı ruhi bakımdan dinleyene, mertlik ve hükümlanlık hissi verir. Bu özelliğinden dolayı bu makamın hangi konularda kullanıldığı açıkça anlaşılabilir.

Rast Makamı Ses Sırasındaki Perdelerin Görevleri

Rast makamı ses sırası üzerinde en çok durulan perdeler sırasıyla şunlardır.

1. DO: Karar (Maye)
2. RE: Üst taşıyıcı ses
3. FA ve SOL: Üçlü ve beşli
4. SOL, LA ve Mİ: Alt dördlü, alt mediant ve üçlü
5. Sİ ve LA: Alt taşıyıcı ses ve karar beşlisinin üst taşıyıcı sesi
6. Sİ bemol: Sınır sesi (Serhad sesi)

Rast makamının ses sırasındaki bütün perdeler karara bağımlıdır. Bu perdelerin görevi karara hizmet etmektir. Karar sesinin melodideki durumunu daha da kuvvetlendirmektedir. Bu makamdaki üçüncü, dördüncü ve beşinci seslere her perdeden sıçrama yapmanın belli kuralları vardır. Rast makamının özelliğini de bu kurallar ortaya koyar. Örneğin; Alt üçüncü dereceden birinci dereceye (*la-re*) arasında yapılan atlama, karara hizmet etmiş olur. Alt birinci dereceden kararın üçlüsüne (*si-mi*) yapılan dördlü atlama

*Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü.

İÖnaldı, Şenel, *Türk Musikisinde Kompozisyon Tahli ve Makam Nazariyatı*, Atak Yayınevi, İstanbul, 1983, ss: 31-35.

kararın üçlüsü olan *mi* sesini kendi başına buyruk karar sesiymiş gibi hissettirir.

Bu bakımdan bu tür atlamalar fazlaca tekrar edilmemelidir. Çünkü kararı zorlayan *si* perdesi daha çok başka makama geçki yapmak için kullanılır. Bu dörtlü eğer sık sık tekrar edilirse farketmeden başka bir makamın etkisine girilmiş olabilir. Bu yüzden rast makamının seyri sırasında tesadüfen bu dörtlü sık tekrarlanmış ise derhal bu dörtlü unutulup asıl karar sesi olan (*do*) perdesine dönülmelidir. Bu makamda karar vermek için en çok zorlayan perde üst taşıyıcı perdedir. Güçlü olarak değerlendirilen perdeler dizinin dördüncü (*fa*) ve beşinci (*sol*) sesidir. Fakat bu sesler arasında hem aşağı ile hem de yukarı ile ilgili olan perde (*fa*) perdesidir. Rast makamında bu perde beşinci dereceye

Musical notation for the song "As-ta ye-ri ke-mer dü-şer be-lin-den, A-man ne-ne, za-lım ne-ne, yar ne-ne! Ay-rı düş-düm gü-lüm-den, bül-bü-lüm-den, A-man ne-ne, za-lım ne-ne, yar ne-ne! Ay-rı düş-düm gü-lüm-den, bül-bü-lüm-den, A-man ne-ne, za-lım ne-ne, yar ne-ne! O ge-der se-vi-rem düş-mez di-lim-den ay, A-man yar, ay za-lım yar, ay". The notation is in 2/4 time, with a tempo marking of 90. The melody is written on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes.

oranla daha ön planda duyurulmalıdır.²

²Şen, Yavuz, *Azerbaycan Halk Müziğinin Yedil Ana Makamı Üzerinde Bir İnceleme*, K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1998, s. 23.

Gö - zel yar, ay gül ya - rım! A - man ne - ne, za - lım ne - ne,
 yar ne - ne hey, yar ne - ne hey, yar ne - ne hey, yar ne - ne!

Rast makamını Azeri folkloruna ait "Aman Nene" isimli parça üzerinde inceliyoruz.³

1 1 1/2 1 1 1/2 1 1 1/2

Azeri müziği nazariyatındaki Rast makamı dizisi aşağıdaki gibidir.⁴

Diziden de görüldüğü gibi Azeri müziğinde rast makamı 1-1-1/2 formülü üzerine

Rast 5'lisi Rast 4'lüsü

kurulmuş dörtlü aralıkların birleşmesi ile oluşturulmuştur.

Türk müziğinde ise rast makamı dizisi aşağıdaki gibidir.⁵

Dizideki *si* sesinin almış olduğu *koma bemol*'den dolayı, Azeri müziğindeki rast makamını belirleyen 1-1-1/2 kalıbını Türk müziğindeki rast makamına uyarlayamıyoruz. Fakat *si* sesi naturel olsa idi bu kalıp bizdeki rast makamına da uyarlanabilirdi.

Azeri müziğindeki rast makamına ait eserler icra edildiğinde Türk müziğinde rast'ın *si*

³Türhanı, Salih, *Azerbaycan Halk Mahnıları I*, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1993, s. 60.

⁴Hacıbeyov, Üzeyir, *Azerbaycan Halk Musikisinin Esasları*, Yazıcı Neşriyat, Bakü, 1985, s. 38.

⁵Özkan, İsmail Hakkı, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, Özlük Neşriyat, İstanbul, 1990, s. 115.

---

koma bemol'ünün bir an ihmal edildiğini düşünürsek iki türdeki rast makamının da aynı etkiyi (*hissi*) uyandırdığını söyleyebiliriz. Fakat *si koma bemol* sesi rast makamının belirleyici özelliklerinden biri olduğu için Azeri müziğindeki rast makamını Türk müziğindeki bir makamla karşılaştırmak gerekirse daha çok çargâh makamını andırdığını söyleyebiliriz.

Notası verilen parça, karar sesi olan *do* ile başlayarak güçlü pozisyonunda olan ikinci derece *re* sesinde ve pes bölgedeki güçlü niteliği taşıyan *sol* sesinde asma kalışların yapılarak karara dönüldüğü iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm bu seyirle devam ederken, ikinci bölümde de karar sesi olan *do* sesinin üçlüsü konumundaki *mi* sesinden ısrarlı kalışlar yapılarak eser sürdürülmüştür. Eserin sonunda bu etki yumuşatılarak karar sesine varılmış ve eser tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

- HACİBEYOV, Üzeyir, **Azerbaycan Halk Musikisinin Esasları**, Yazıcı Neşriyat, Bakü, 1985.
- ÖNALDI, Şenel, **Türk Musikisinde Kompozisyon Tahli ve Makam Nazariyatı**, Atak Yayınevi, İstanbul, 1983.
- ÖZKAN, İsmail Hakkı, **Türk Musikisi Nazariyatı ve Usülleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1990.
- ŞEN, Yavuz, **Azerbaycan Halk Müziğinin Yedi Ana Makamı Üzerinde Bir İnceleme**, K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1998.
- TURHAN, Salih, **Azerbaycan Halk Mahnıları 1**, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara, 1993.